

EU-forskningen – smaker den mer enn den koster?

Av statsråd Tora Aasland ved NHO-konferanse om EU-forskning 25. mars 2010

Kjære alle sammen,

La meg først av alt takke for invitasjonen.

Forskningssamarbeidet i EU utvikler seg i et tempo som kan ta pusten fra noen og enhver. Hvordan vi fra norsk side best kan forholde oss til et økende antall initiativer og nye prioriteringer som kommer til under overskriften "EU-forskning" er noe jeg som forskningsminister ønsker en aktiv og opplyst diskusjon om. Dagens konferanse er et positivt bidrag til dette.

Fra min side har jeg tre hovedbudskap her i dag:

1. EU-forskningen er her for å bli. Deltakelse i dette samarbeidet blir stadig viktigere for oss.
2. Vi må tenke nytt om vår deltakelse i EU-forskningen og hvordan vi utnytter den tredje kanalen for finansiering av norsk forskning som rammeprogrammet utgjør.
3. Vi må utvikle klarere prioriteringer for hva vi ønsker av innhold i dette europeiske samarbeidet og hvor vi har størst nytte av å delta.

Betydningen av EU-forskningen

Internasjonalisering er viktig for å sikre egen forskning av høy kvalitet og å få tilgang på kunnskap som både bidrar til å utvikle velferdssamfunnet, møte globale utfordringer og styrke verdiskapingen. EUs rammeprogram for forskning, teknologisk utvikling og demonstrasjonsaktiviteter er den klart viktigste arenaen vi har nettopp for internasjonalisering av norsk forskning. Dette er det største og mest omfattende internasjonale forskningsprogrammet i sitt slag. I de to første årene av det 7. rammeprogrammet deltok forskere, forskningsinstitusjoner og bedrifter fra nærmere 140 land. Dette anskueliggjør at rammeprogrammet har et nedslagsfelt langt utover Europa og er en global arena for forskningssamarbeid.

For oss er det viktig at programmet dekker en rekke fagområder som også prioriteres i norsk forskning. Vi styrker disse gjennom å delta i programmet. Deltakelse gjør det også mulig for norske aktører å ta del i store prosjekter som vi ikke har mulighet til å organisere nasjonalt. Betydningen av dette øker i takt med at utfordringene stadig blir større og mer komplekse.

Utviklingen i EU-forskningen gir oss også nye muligheter. Det forskningssamarbeidet EU nå legger til rette for er langt bredere enn rammeprogrammet. Det arbeides aktivt med å utvikle et europeisk forskningsområde – European Research Area - med fri bevegelse av forskere, ideer og teknologi i Europa. Dette er store vyer, og ledsages av begreper som at det skal utvikles en "5. frihet i Europa" – en kunnskapsfrihet. Bedre koordinering av nasjonale programmer, prioriteringer og politikk inngår i dette. Slikt samarbeid må selvsagt avgrenses til samarbeid som gir god mening på et europeisk nivå og som utfyller og forsterker nasjonale forskningsinnsatser. Vi vil se ny utvikling knyttet til det europeiske forskningsområdet de nærmeste årene, og det er en utvikling vi ikke kan stille oss på siden av.

La meg med dette utgangspunktet nevne tre hovedområder som jeg mener har økt - og vil øke - betydningen av EUs forskningsaktiviteter for oss:

i) Forskning for konkurransekraft har alltid vært et viktig tema knyttet til rammeprogrammet, og det 7. rammeprogrammet omfatter nye initiativer for dette. Det er nye store og næringsrettede teknologi- og samarbeidsinitiativer i dette programmet innenfor områder som IKT, helse, bygg, nanoelektronikk og industriell produksjon, og knyttet til høyteknologiske små og mellomstore bedrifter. EU søker gjennom disse å bidra til økte investeringer i forskning i næringslivet, nye og "grønne" europeiske konkurransefortrinn og utvikling av nye markeder. Det er derfor positivt og viktig at det er stor norsk interesse for deltakelse i disse initiativene, særlig de innenfor IKT, nanoelektronikk og høyteknologiske bedrifter.

Slike initiativer er viktige, men vi skal selvsagt ikke glemme at det er mye næringsrelevant forskning i rammeprogrammet for øvrig. Kunnskapsdepartementet har lagt til rette for en evaluering av norsk deltakelse i det 6. rammeprogrammet og første del av det 7. rammeprogrammet som dere skal få høre mer om rett etter mitt innlegg. Et positivt funn her er at mange av bedriftene har stort utbytte av deltakelsen blant annet hva gjelder impulser til innovasjon. Jeg vil også understreke betydningen av at våre forskningsinstitutter og universiteter deltar i programmet. Dette kan bidra til utvikling av den nasjonale kunnskapsbasen, som igjen kan bidra til næringsutvikling og verdiskaping. Det er imidlertid helt klart viktig at også næringslivet selv er en del av den betydelige kunnskapsspredningen som finner sted gjennom prosjektene i programmet og aktivt bruker mulighetene til å utvikle nye samarbeids- og forretningsrelasjoner.

ii) Forskning for globale utfordringer er et nytt tema knyttet til EU-forskningen. "Global challenges" har blitt et skikkelig trylleord i Brussel. Det er kanskje særlig her jeg ser en ny og økende betydning av det samarbeidet vi har med EU om forskning og teknologi. Vi har jo allerede etablert globale utfordringer som en klar prioritering i vår forskningspolitikk, og EU gjør nå det samme. Det er positivt. Vi har alle klare forpliktelser til å delta i en internasjonal kunnskapsoppbygging som bidrar til å løse globale utfordringer og som kommer land med lav forskningskapasitet til gode. Skal vi møte utfordringene krever dette ikke minst innsats på tvers av landegrensene.

Jeg ser det europeiske forskingssamarbeidet som en god plattform for dette. En utfordring er at det er et gap mellom tilgjengelige virkemidler både nasjonalt og i rammeprogrammet og de utfordringene vi står overfor. Det er derfor viktig at det nå innenfor rammen av det europeiske forskningsområdet utvikles store samarbeidsinitiativer som skal møte de store samfunnsutfordringene – såkalte fellesprogrammer (Joint programming). Dette er et samarbeid som baseres på nasjonale prioriteringer, nasjonale forskningsressurser og nasjonalt lederskap. Vi har foreløpig signalisert interesse for å delta nye initiativer knyttet til klima, mat og helse, og er også en initiativtaker for et fellesprogram knyttet til havet. Fra norsk side understreker vi at slike initiativer må være åpne for deltakelse også fra land utenfor Europa. Globalt samarbeid om globale utfordringer gir etter min mening god mening.

iii) Et tredje viktig tema knyttet til EU-forskningen er forskning for forskningen. EU har etablert et eget europeisk forskningsråd med frie forskningsmidler og sjenerøse stipender innenfor alle forskningstemaer. Som ved annen grunnleggende forskning skal dette gi oss de nye problemstillingene og den nye kunnskapen som ingen har tenkt på ennå. Dette er viktig både for å styrke kunnskapsbasen og utgjør også et grunnlag for ny næringsutvikling. Det europeiske forskningsrådet er en verdifull tilleggsressurs og en viktig arena for kvalitetssjekk av norsk forskning. Her må jeg likevel fastslå at den norske innsatsen, med noen unntak jeg skal komme tilbake til, er langt under mine forventninger.

La meg også føye til at det nå pågår et omfattende arbeid med å realisere et europeisk veikart for morgendagens forskningsinfrastruktur. Hele 44 prosjekter er nedfelt på dette veikartet. Disse prosjektene skal realiseres i et samarbeid mellom interesserte land, og Norge har en svært aktiv deltakelse. Dette handler jo om selve fundamentet i forskningen. Det er særlig gledelig at vi har to norske initiativer inne på veikartet. Dette er to prosjekter om klima- og polarforskning på Svalbard og fangst og lagring av CO₂ i Trondheim.

Det er også grunn til å merke seg at Norges forskningspolitikk er i godt samsvar med de hovedområdene jeg har skissert. Forskningsmeldinga "Klima for forskning" jeg la fram i fjor, går helt i samme retning, med tematiske forskningsmål som i stor grad overlapper med "forskning for globale utfordringer" og "forskning for konkurransekraft", og tverrgående mål som overlapper med "forskning for forskningen". Norges forskningsråd er dessuten organisert langs de samme linjene.

Utnyttelse av EU-forskningen

EU-forskningen er viktig for oss og betydningen er etter min vurdering økende. Men hvordan utnytter vi så denne tredje kanalen for finansiering av norsk forskning? Til det vil jeg si at vi har hatt en god deltakelse så langt, men at dette absolutt ikke er noe tidspunkt for å hvile på laurbærene. EU har økt sin satsing på forskning betydelig. Dermed øker også vår kontingent. Våre utbetalinger vil dobles gjennom det 7. rammeprogrammet. Vi står overfor en klar utfordring knyttet til at den norske deltakelsen trolig ikke vil vokse like raskt som utbetalingene. Det kan derfor bli et gap mellom det vi betaler inn og det vi får tilbake.

La meg knytte noen kommentarer til dette:

For det første er ikke Norge det eneste landet som ser utfordringer knyttet til å utnytte en styrket forskningssatsing på europeisk nivå. Men, vi starter på topp. Sveits og Norge er de landene som gjør det best i rammeprogrammet av land som ikke er medlemmer av EU, og gjør det også bedre enn mange medlemsland. Vi har imidlertid en tilleggsutfordring ved at vi betaler relativt mye i kontingent for vår deltakelse fordi denne beregnes ut fra en BNP-nøkkel. Når vårt BNP vokser til tross for den økonomiske krisen, øker dette vår andel av budsjettet. Høyt BNP er jo positivt, men skaper altså en særlig utfordring her.

For det andre skal vi ikke se oss blinde på én enkelt indikator for vår deltakelse, nemlig økonomisk retur – altså forholdet mellom det vi betaler inn og det vi henter ut i form av projektkroner. Et betimelig spørsmål er: Er dette virkelig den eneste merverdien deltakelse i EU-prosjekter gir? Svaret på dette er selvsagt nei. Uttellingen av samarbeidet dreier seg om langt mer enn den umiddelbare økonomiske uttellingen. Evalueringen dokumenterer dette. Deltakelse gir ringvirkninger og langsiktige gevinster som går langt utover det enkelte samarbeidsprosjekt, og er av stor betydning både for kunnskapsutvikling og økonomisk verdiskaping i Norge. Jeg vil også

understreke at det er høy grad av tilfredshet blant norske deltakere med EU-prosjektene.

For det tredje ser vi svært positive tegn hva gjelder arbeidet med EU-forskningen ved forskningsinstitusjonene og bedriftene. Stadig flere institusjoner setter mål og utvikler strategier for sin EU-deltakelse, og det gir resultater. Universitetet i Bergen fikk for eksempel nylig tilslaget på tre store stipender fra Det europeiske forskningsrådet etter å ha etablert en strategi for dette og knyttet ressurser til satsingen. Dette må vi ha langt mer av framover.

Innebærer dette at det ikke er en smerteterskel for økonomisk retur i det 7. rammeprogrammet? Denne finnes selvsagt, men mitt poeng er at økonomisk retur ikke alene kan styre vurderinger av nytte av å delta og utbytte av deltakelsen. Brukt som indikator gir imidlertid dette oss en pekepinn på hvor mye vi får igjen også av ulike former for tilleggsverdi ved deltakelse.

Evalueringen vi har fått gjennomført indikerer at det er et potensial for å engasjere de store bedriftene mer og å legge til rette for en bredere deltakelse av de små og mellomstore bedriftene. Jeg ser selvsagt svært positivt på et engasjement fra NHOs side knyttet til dette, og oppfordrer til at deltakelse av bedriftene blir et viktig tema i mange av NHOs egne aktiviteter framover.

Jeg har allerede indikert at vi generelt er opptatt av institusjonene og bedriftenes egen oppfølging og utnyttelse av de mulighetene EU-forskningen gir. Et aktivt ledelsesengasjement og bedre administrativ støtte i forbindelse med søknader og rapportering er to eksempler. Alt tyder på at bedrifter og institusjoner som forankrer mål og prioriteringer for deltakelse internt og følger opp med interne ressurser har et stort konkurransefortrinn.

Jeg merker meg også at NHO støtter flere av de anbefalingene som evalueringen har gitt oss. Vi vil ta med oss dette i det videre arbeidet. Fra myndighetenes side vil vi nemlig arbeide aktivt med en opptrapping i den norske deltakelsen i siste del av det 7. rammeprogrammet. Det er lite som tilsier at dette ikke er fornuftig politikk. Både vår egen evaluering og EUs evalueringer dokumenterer at det er god kvalitet på forskningen i EU-prosjektene.

Vi må øke antallet søknader og bidra til godt gjennomslag for de søknadene vi er med på. Vi vil nå vurdere de virkemidlene vi har for å bidra til dette, både i Norges forskningsråd og ellers.

Både evalueringen og rapporten fra handlingsromutvalget som nylig ble lagt fram peker på at egenandelen for deltakelse i EU-prosjektene kan være en utfordring. Vi vil gå dypere inn i dette. Forskningsmeldingen framholder at Skattefunn bør utnyttes bedre hva gjelder bedriftsdeltakelsen i rammeprogrammet. Også dette må inngå i de vurderingene som skal gjøres fremover.

Det administrative og økonomiske systemet i rammeprogrammet for kontrakter, rapportering og utbetalinger oppleves av mange som en utfordring. Til det vil jeg si at forenkling av slike krav og prosesser er noe vi prioriterer høyt i vår dialog med EU. Det er tatt skritt i EU for å bidra til forenkling, og det vil komme nye initiativer fra Kommisjonen. Det er positivt. Flere land har etterlyst dette. På samme tid tror jeg det er nødvendig å ha noe forståelse for at et program med et budsjett på hele 400 milliarder kroner også må ledsages av rutiner for kontroll og oppfølging.

Fra norsk side har vi blant annet framhevet at forenkling av det finansielle systemet skal gi best mulig økonomisk dekning av de kostnadene norske deltakere har i forbindelse med aktiviteter knyttet til EU-prosjekter. Vi er også opptatt av at det administrative rammeverket bør harmoniseres på tvers av ulike programmer og initiativer, slik at vi får et mest mulig gjenkjennelig og forutsigbart system i alle deler av rammeprogrammet.

Vi må sikre at de aktivitetene vi finansierer og legger til rette for nasjonalt ikke fortrenger deltakelse i relevante og viktige aktiviteter på europeisk nivå. Jeg er særlig opptatt av to ting i denne forbindelse:

- De satsingene vi har nasjonalt rettet mot ledende forsknings- og innovasjonsmiljøer må i større grad innrettes slik at disse miljøene også blir spydspisser innenfor internasjonalisering. Jeg tenker da her konkret på satsingene på Sentre for fremragende forskning, Sentre for forskningsdrevet innovasjon og Forskningscentre for miljøvennlig energi.
- De nasjonale forskningsprogrammene må utvikle et mer strategisk samspill med EU-forskningen. Dette handler om å utvikle gode koblinger og synergi faglig, tematisk og finansielt. Det handler også om å sikre en god arbeidsdeling. Her må vi sette inn en nytt gir i tiden framover, i nær dialog med andre departementer og Norges forskningsråd.

Generelt må vi utvikle forskningspolitikken langs to akser framover: Der det er sammenfall mellom våre egne prioriteringer og EUs prioriteringer må vi tilpasse oss de prioriteringene som gjelder i EU og jobbe mer strategisk opp mot disse. Samtidig må vi sørge for at vi ivaretar de av våre prioriteringer som EU ikke dekker, både tematisk og faglig.

Utvikling av prioriteringer i EU og nasjonalt

Vi må bli bedre til å påvirke prioriteringer og innhold i EU-forskningen. Vi må bli flinkere til å gjøre EU-forskningen til "vår egen".

Norges forskningsråd gjør et viktig arbeid med faglige innspill inn mot Kommissjonen i et samarbeid med sektorene. Det er i tillegg svært viktig at forskningsinstitusjonene og bedriftene selv deltar på arenaer hvor det finnes påvirkningsmuligheter. For næringslivet er det ikke minst viktig å delta i de initiativer som er spesielt rettet inn mot næringslivets behov, som de europeiske teknologiplattformene og aktivitetene under EUs strategiske energiteknologiplan.

Fra myndighetenes side deltar vi aktivt i de komiteene som utvikler nye forslag og initiativer knyttet til det europeiske forskningsområdet, og utøver medvirkning gjennom denne deltakelsen. Det pågår nå ulike diskusjoner i EU om hvordan det bør arbeides med dette framover i kjølvannet av den nye Lisboa-traktaten. Det er høyt prioritert fra vår side å videreføre den deltakelsen vi allerede har framover. Jeg ga klart uttrykk for dette i et møte i EUs uformelle konkurransevneråd nå nylig. Her deltar forskningsministrene i EU-landene. Vi tror ikke at det ligger an til vesentlige endringer, men noen justeringer kan ikke utelukkes.

Framover må vi styrke arbeidet med å bringe inn våre forskningspolitiske prioriteringer, og utvikle allianser for dette med land der det er sammenfall i interessene.

Vår erfaring er at EU er svært mottagelig for gode innspill. Fra norsk side har vi arbeidet svært aktivt for å styrke marin forskning i rammeprogrammet og det europeiske forskningsområdet. Jeg tror det nå er viktig at vi bygger videre på dette og aktivt vurderer andre områder hvor det vil kunne være en merverdi ved et styrket europeisk forskningssamarbeid. Jeg vil her blant annet støtte det spanske formannskapetets initiativ til et sterkere fokus på den sosiale dimensjonen i det europeiske forskningssamarbeidet. Her ligger det mange utfordringer i tiden framover, blant annet knyttet til forskning av betydning for velferdsstaten og dens yrker.

Aktiv medvirkning er ikke minst viktig fordi vi nå snart beveger oss inn i den forberedende fasen for det neste rammeprogrammet – det åttende rammeprogrammet. Her vil det med stor sannsynlighet komme prosesser allerede neste år. Enkelte land har allerede startet nasjonale konsultasjoner om dette, og vi vil nå vurdere hvordan våre egne konsultasjoner best kan legges opp. Her vil selvsagt også innspill fra næringslivet og næringslivets organisasjoner være svært velkomne. Jeg vil her særlig peke på at evalueringen sier at vi må bidra til å utvikle et innhold som bedre passer de store bedriftene. Jeg håper på gode innspill til hvordan vi best kan ivareta dette.

La meg også understreke betydningen av en annen side ved dette med prioriteringer. Det kommer nå et økende antall nye initiativer knyttet til utviklingen av det europeiske forskningsområdet. Norge er et lite land, og vi kan ikke delta overalt. Det er behov for å etablere prioriteringer for norsk deltakelse. Jeg slutter meg helt til den tidligere nevnte evalueringens påpekning av at vi har behov for en ERA-strategi. Dette er noe jeg ønsker å prioritere i tiden framover, i nær dialog med øvrige departementer og Norges forskningsråd.

Avslutningsvis vil jeg igjen understreke den økende betydningen EU-forskningen har for oss. Vi *har* en utfordring knyttet til økende utbetalinger til EU, men denne skal vi møte offensivt. Jeg vil i denne forbindelse også få understreke at det 7. rammeprogrammet nok på mange måter er et overgangsprogram. Vi beveger oss i retning av et 8. rammeprogram som nok i større grad vil støtte opp under europeisk samarbeid med utgangspunkt i nasjonale programmer og prioriteringer. Vi skal derfor være forsiktige med å forlenge nåværende trender inn i framtiden. Mye vil kunne endres. Men vi trenger klarere norske prioriteringer å navigere etter i dette skiftende landskapet.

Bli ikke forledet: Jeg er fortsatt ingen EU-tilhenger! Derimot er jeg en dedikert tilhenger av de samarbeidsmulighetene EU-forskningen har å tilby. Jeg er nemlig overbevist om at et aktivt europeisk forskningssamarbeid tilfører oss en åpenbar merverdi gjennom gode nettverk, innovative løsninger, ny vitenskap og teknologi, og fremragende forskningsresultater.

I invitasjonen til dagens konferanse spør NHO om EU-forskningen koster mer enn den smaker. Evalueringen jeg har referert til ved flere anledninger i mitt innlegg viser at vi deltar i EU-prosjekter som til sammen har en verdi som er større enn forskningsinvesteringene i Norge i et år. Problemstillingen er vel derfor på mange måter ikke om deltakelse koster mer enn det smaker, men om ikke deltakelse også smaker mer enn det koster.

Vi vil gjøre vårt for å bidra til å skape gode rammebetingelser for norsk deltakelse i EU-forskningen. Jeg vil imidlertid understreke at det til syvende og sist vil være opp til forskningsinstitusjonene og bedriftene selv å gripe de mulighetene som ligger i et aktivt europeisk forskningssamarbeid.

Takk for oppmerksomheten.